

הערות על ספר עקדת יצחק

מהגאון מוה"ר יעקב מעמדין זצ"ל⁽¹⁾

בפרשת ויגש, שער ל"א. ובמדרש (ב"ר פרשה ב') הנה זה עומד אחר כתלנו זה כותל מערבי. וזה מבואר במראות יחזקאל הנביא, אמר (יחזקאל מ"ג) וכבוד ר' בא אל הבית דרך שער אשר פניו דרך הקדים, והוא השער ✠ המערבי. נ.ב. לא הבנתי זה, והיכן מצינו קדים שפירושו מערב, ואינו אלא מזרח. וכן כתוב עוד שם (יחזקאל מ"ג, ב') והנה כבוד אלקי ישראל בא מדרך הקדים, ופירש רד"ק, דרך שער המזרח, ובפרק מ"ד כתוב עוד בביאור יותר, וישב אותי דרך שער וגו' הפונה קדים, וכתוב אחריו השער הזה סגור יהי וגו' כי ה' אלקי ישראל בא בו. מכל אלה נראה לכאורה שהביא רא' לסתור. אמנם מכאן י"ל שצדק רש"י במ"ש [במס' ב"ב כ"ה ע"א ד"ה אוריה] אוריה הוא מזרח, וע"ש כך נקרא אור י"ה, לפי שנכנס מאותו רוח אל מקומו.

בפרשת שמות, שער ל"ד. ויאמר בילדכן וכו', כתב רש"י ז"ל כי בילדכן הוא כמו בהולידכן, אלא שזה לשון קל וזה לשון כבד. ואני אומר, כי בהולידכן הוא לשון מוסב אל היולדת, ומשמעו, שהיא יולדת על ידן, אמנם בילדכן, הוא מוסב אל הילוד, ומשמעו, שהוא נולד על ידן, והראשון הוא יוצא לג' פעולים, והשני ✠ לשנים.

נ.ב. זה אי אפשר, סוף המקרא יוכיח, שאמר את העבריות, כי לפי דבריו היל"ל את הילדים, וק"ל. ע"כ בודאי אין כאן פחות משלשה פעולים, וכדברי רש"י, והשימוש אחד הוא, אלא שהראשון מהנוסף, וזה הכתוב מהכבד.

בפרשת שמות, שער ל"ה. ששלימות השפע ההוא בלתי מושג כי אם על ידי התחזקות הכחות הגופיות אשר יחסם אל השכל יחס האנשים אשר היו שם עמו, ועשיר הוא גם כן הכנה ושלמות מהדברים, אשר מחוץ ההכרחיים לו מצד החומר, להכין אותו ולסעדרו במעשה שלחנו מאכלו ומשתיו ומלבושיו ויתר צרכיו אשר בהם יעזר אל השתדלות העיון והלימוד, כי על כן אמר, ואולך אתכם מ' שנה במדבר לא בלו שמלותיכם מעליכם ונעלך לא בלתה מעל רגליך לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם למען תדעו כי ה' אלקיכם, יראה שסיפוק הצריכים הוא הכרחי לרדוף לדעת את ה'.

נ.ב. זו רא' לסתור, כי אמנם על כל מוצא פי ה' יחז' האדם אף בלי לחם ומעשה קדרה, ומשה ואליהו יוכיחו על זה ביחוד שלא הוצרכו למסעד מעשה

(1) ראה אודותיו בכר"ש שנה ג' קונט' ז' עמוד ט'. — הערות הללו הועתקו מכת"ק בגליון ספר עקדת יצחק המונח בכריטיש מוזעאום בלונדון, והגיע אלינו ע"י ידידנו האברך היקר החשוב והנעלה מו"ה יודל ליכטנשטיין נ"י מאנטווערפן. הוד והדר פעלו וצדקתו עומדת לעד.

שולחן קמח וקערה, ומאין כסות בקרה, מבלי מחסה חבקי צורה, ודבקו באורו הנבואי בהר ובמערה, אולם העושר הקניני לנביא אינו אלא שפע רבוק במושפע ומושגח מנותן בעין יפה ולא בעין צרה, אכן החכם הטבעי ודאי יצטרך לאלה השלמיות השלשה בהכרח בעצם וראשונה, ובהפקד אחת מהנה יגרע מערכו בלי ספק, ושלמותו נעדרה.

שם. והי' כי תלכון לא תלכו ריקם ושאלה אשה וגו', כי הכלים היקרים ההם, אשר לכסף לכסף, ואשר לזהב לזהב, והשמלות החשובות אשר ישאלום להתקשט בהם לפני אלהיהם שיהיו קלי המשא, יהיו לכם שכר חלף כלי בתיכם הנכבדים אשר תעזבו לאותם השכנים או שאתם גרי בתיכם. וזה אמר, ונצלתם את מצרים, שכבר יהי' לכם זה התנצלות גדולה לפני כל מי שיוגנה מעשה זה, לפי שכבר עזבתם אצלם כל נכסיכם או שיראה כיון שישאלום לכם בלב טוב וועין יפה לא תחושו על חיוב החזרה כי לא ימשכו העניינים ביניכם באופן שתתביישו עליהם, כי כאשר ראיתם את מצרים עכשיו לא תוסיפו וגו'.

נב. לא ידע או זכר המחבר הלכה ערוכה שאמרו חז"ל שילחי פרק השואל (ב"מ ק"ג ע"א) דין גמור אפי' בישראל מישאל, שואל אדם בטובו לעולם, אז טוב לו והי' שמח יותר בביאורו זה, שהוא האמת לדעתי, שיספיק בהתנצלות דבר זה לעיני העמים, מלבד מה שכבר ביארו חז"ל עוד (סנהדרין צ"א ע"א) שבדין נטלו מה שנטלו. בעד שכר עבודתם למצרים זמן ארוך. ובספר הזוהר (מקץ דף קצ"ו) יש טעם לשבח נוסף על האמור, כי כל העושר אשר נמצא אז במצרים, ע"י יוסף נתגלגל למצרים בעצת ה' לקיים דבר הבטחתו לאברהם אבינו, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, שלא הי' אז במצרים רכוש גדול, עד שסובב הקב"ה שיא[סוף] יוסף כל כסף וזהב שבעולם. (מה גם, אותו של ארץ כנען, שכבר זכו בו ישראל עם הארץ וכל אשר בה ויושבי' לעבדים . . . נמצא מה שנטלו ישראל ממצרים, משלהם נטלו עכ"פ).

בפרשת אמור שער כ"ו. או איש אשר יגע בכל שרץ אשר ישמא לו או באדם אשר ישמא לו לכל טומאתו. לא באנשים הפחותים המתעסקים בטומאות השרצים דיבר הכתוב, רק במי שישמא (במה שישמא) במה שהותר או חיוב אליו להטמא בו, כגון שהוכרח להמית את השרץ וליגע בנבלתו להציל עצמו או זולתו, וְאוֹ אִם יִגַע בָּאָדָם שִׁיטְמָא בְּשֶׁרֶץ עֲצָמוֹ. **נב.** אין אדם מטמא אדם אלא אם כן הי' אב הטומאה, וטמא שרץ אינו אלא ראשון.

בפרשת חקת, שער פ'. ומעולם לא שמענו שיצאה תקלה מתחת ידי מרת הענוה עד הנה. **נב.** נעלמו ממנו דברי רז"ל, ענותנותו של ר' זכרי' בן אבקולם החריבה בהמ"ק כו' כדאי' בהניזקין (גיטין נ"ו ע"א).

בפרשת בלק, שער פ"ב. כתב החוקר בסוף העשירי מהחמישי מהמדות, שהחוטא לבלתי יודעו הכללי, כמו המכה לאביו כי לא ידע שזה אסור, הוא חטא שלא ניתן לכפרה לשגגתו, כי ה' לו לדעת, אמנם השוגג שניתן לכפרה הוא המכה את אביו כסבור שהוא בנו או עבדו, כי לא ידע החלקי. והוא טעם חכמים זכרם לברכה באמרם (אבות פ"ד) הוי זהירים בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון, והכוונה, שהשוגג באשר לא ידע הכללים ^א זדון יחשב לו, והוא פירוש נפלא, וכבר כתבו הרב המורה בפרק מ"ה חלק שלישי.

ג.ב. ואע"ג דאמרינן אומר מותר אנוס הוא, שמא הוא סובר שיש חילוק בין המצות השמעיית כשבת ודכוותה, למצות השכליות ככבוד אב ואם, שאין לבעל דעת התנצלות בשגגת ידיעתה².

(2) צ"ע מדברי הגמ' (מכות ז' ע"ב) פרט לאומר מותר, ופירש"י, סבור שמותר להרוג את ישראל. והרי גם זה בכלל מצות שכליות.

ואגב יש להעיר במש"כ בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"א סי' כ"ה (בסופו) וז"ל: וכבר כתב העקידה בפ' בלק דהטועה בכללות לא מקרי שוגג, וחלקיות שייך טעות, ואני בתשובה לאיזינשטאט כתבתי דהרבר מבואר בהוריות דף ד', ונעלם דבר ולא כל הגוף וצע"ג, עכ"ל. — ולכאורה קשה להבין, מה ענין דברי הגמרא בהוריות לדברי בעל עקידה, דמש"כ בעל עקידה, "כי לא ידע החלקי", אין כוונתו על העלם, "חלק" מהמצוה, רק בא לאפוקי שלא נעלם מאתו עצם הציוי, כמו בגוונא דנקיט, במצות כיבוד אב ואם, שלא נעלם ממנו עצם המצוה, כי אם שנעלם מאתו שזהו אביו, וכסבור שהוא בנו או עבדו, וכמו שכ' באר היטב בלשונו המועתק למעלה, ואילו הש"ס בהוריות מיייר בהעלם, "חלק" מהמצוה, כמשמעו, וכמו שמפורש שם בהדיא כמשנה (ברך ג' ע"ב) שטעה והורה דיש שבת בתורה אבל המוציא מרה"י לרה"ר פטור, עיי"ש.

בלק

שער פ"ב

בנו או עבדו כי לא ידע החלקי והוא טעם חכמים זכרם לברכה באמרם הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון והכוונה שהשוגג באשר לא ידע הכללים זדון יחשב לו והוא פירוש נפלא וכבר כתבו הרב המורה בפרק כ"ה חלק שלישי וז"ל: כפני היות השגת המלאך אצל רבניאם במדרגת העניי' והכללים שמצד היותם נביאים היה להם לידע אחר חטאתי כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי וכו' וכמו שאמר על המלאך שזכרנו לפניך בלא יודעים או שיאמר דהאי חטאתי מבקשם אחר כי על כן נעלם ממני כי אתה נצב לקראתי או שיאמר אף על פי שעמדתי הלא עברתי לפניך לא יצאתי מידי חטא אחר שעשיתי שלא מדעת כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי ולא כוונתי לכבודך ואתה תבחר — וזוה"ל טעם בלתי דחנצל האתון לבלעם לומר בפירוש שראתה את מלאך יי' ולכן נטתה כתבנו אצל הן האדם היה כאחד כבנו שער יי' וגם הטעם שנשתנה בלעם שהיה רוכב על אתון ולא על חמור עם הגליוה אליו כתבתיו בפרשת העקידה אצל רמורש'ל אברהם אבינו שער עשרים ואחד שיכנס על לכן כי הם דברים מעולים לקחים בתמונת האדם וצלמו ושמירת מצבו להיותו הוא רוכב על חמור או הריכתו אותו בדפיקת מרכבתו ודגה אחר וידויו לפני המלאך על דברי הציאה וזהו ל"כ החד גם כן על המעשה ואם ידעתה אסרע בעיניך אשוכה לי שכבר ראה הדבור כי מרח תהיה לו באחרונה וכקש לפרוש ולשוכ לכתיו וזהו כוח בקלון כמיעוט ואם אמר לו המלאך לך עם האנשים כי על כרחך אתה חלק ואפס את הדבור אשר אדבר

ואצ"ל
דאורייתא
אנשי
זאת
אדם
הוא
שם
הוא
ספר
ע"ס
חילון
פיו
הענין
המציאות
פ"ב
אבות